

2 सर्वोच्चन्यायालये लम्बितस्य
गोदावर्मनप्रकरणे अपि
हिमाचलसर्वकारः स्वपक्षं प्रस्तोस्यति

3 श्रीरामायणकथा,
उत्तरकाण्डम्!
(चतुःषष्टितमः सर्गः)

4 निरुक्तमिति वेदाङ्गं वेदपुरुषस्य श्रोत्रम्
इति कथितम्। एतस्य वेदाङ्गस्य द्वौ
एव अधिकृतग्रन्थौ प्राप्येते- निघण्टुः
तथा यास्ककृतं निरुक्तम्।

**दशमे दिनाङ्के नवदिल्ल्याः
भारतमण्डपे परीक्षा पे चर्चा**
इत्यस्य अष्टमं संस्करणं प्रस्तोष्यते
परीक्षा पे चर्चा इत्यस्य अष्टमं संस्करणं,
प्रधानमन्त्रिणा नरेन्द्रमोदिना छात्रे सह वार्षिक-
संवाद-कार्यक्रमे नूतनरूपेण प्रस्तोष्यते। इदानीम्
अयं कार्यक्रमः अष्टसु प्रकरणेषु भविष्यति। अस्य
मासस्य दशमे दिनाङ्के नवदिल्ल्याः भारतमण्डपे
अस्य आयोजनं भविष्यति। शिक्षा मन्त्रालयः
कथयत् यत्, नवीन स्वरूपस्य अन्तर्गतं
विविधक्षेत्राणां प्रसिद्धा व्यक्तिविशेषाः छात्र सह
संवादं करिष्यन्ति, स्वानुभवान् ज्ञानञ्च
उपस्थास्यन्ति। अस्मिन् कार्यक्रमे प्रत्येकराज्यस्य
केन्द्रशासितप्रदेशस्य च षट्-त्रिंशत् छात्राः
विविधविद्यालयेभ्यः प्रधानमन्त्रिणा नरेन्द्रमोदिना
सह साक्षात् संवादं कर्तुं चिताः सन्ति इति
मन्त्रालयेन सूचितम् अपि च प्रथमखण्डे
प्रधानमन्त्री छात्र सह संवादं करिष्यति इति अपि
सः अवदत्। दूरदर्शनम्, स्वयम्, स्वयंप्रभा,
तेल्लादिभिः सह प्रधानमन्त्री-कार्यालयस्य यू-
ट्यूब-वाहिन्यां, शिक्षा-सूचना-प्रसारण-
मन्त्रालयानां सामाजिक संदेश-वाहिन्यां च
कार्यक्रमस्य प्रत्यक्षप्रसारणं भविष्यति।

निर्वासनप्रक्रिया नवीना नास्ति एषा निरन्तरं प्रवर्तमाना प्रक्रिया वर्तते- विदेशमन्त्री डॉ. एस. जयशंकरः

विदेशमन्त्री डॉ. एस. जयशंकर प्रोक्तवान् यत् अमेरिकायां प्रवासिनां
निर्वासनप्रक्रिया अन्ताराष्ट्रियसम्बन्धेषु सामान्यतया एकः स्वीकृतः सिद्धान्तः
अस्ति। डॉ. एस. जयशंकरः अमेरिकायाः भारतीय-नागरिकाणां
निर्वासनप्रकरणम् अधिकृत्य राज्यसभायां एकं वक्तव्यं प्रयच्छन् प्रोक्तवान् यत्
अवधिरूपेण निवासं कुर्वतां स्वकीयानां नागरिकाणां प्रत्यावर्तनं प्रत्येकं राष्ट्राय
अनिवार्यम् अस्ति। सः प्रोक्तवान् यत् निर्वासनप्रक्रिया नवीना नास्ति एषा
निरन्तरं प्रवर्तमाना प्रक्रिया वर्तते यस्याः अन्तर्गतं सख्य-नागरिक-विमानानां
उपयोगः क्रियते। सः सदनमध्ये अन्य देश निर्वासितानां भारतीय नागरिकाणां
संख्याम् अपि प्रख्यापितवान् प्रोक्तवान् च यत् नवोत्तर-द्विसहस्रतमाब्दे
चतुस्त्रिंशदधिकाः जनाः भारते निर्वासिताः जाताः चतुर्विंशत्युत्तर-
द्विसहस्रतमाब्दे अष्टषष्ठ्यधिक-त्रिंशतोत्तर-एकसहस्र-जनाः अस्मिन् वर्षे च
चतुरधिकशतं जनाः निर्वासिताः जाताः। सः प्रोक्तवान् यत् भारत-सर्वकारः
अमेरिकायाः अभिकारिभिः सह सम्पर्कं विधाय सुनिश्चितं करोति यत् निर्वासित
मह कथमपि दुर्व्यवहारः न स्यात्।

देशात् बहिः अध्ययनं कुर्वतां भारतीयछात्राणां सुरक्षा कल्याणं च सर्वकारस्य सर्वप्रथमकर्तव्यम् अस्ति

विदेशमन्त्री डा. एस्. जयशङ्करः अद्य अवदत् यत् देशात् बहिः अध्ययनं कुर्वतां
भारतीयछात्राणां सुरक्षा कल्याणं च सर्वकारस्य सर्वप्रथमकर्तव्यम् अस्ति।
राज्यसभायां पूरकप्रश्नाणां प्रत्युत्तरं प्रयच्छन् सः अवदत् यत्, युद्धप्रस्त क्षेत्रात्
प्रत्यागतानां भारतीयछात्राणां हितानां रक्षणाय सर्वकारः अनेकान् उपायान्
अकरोत्। सः अवदत् सर्वकारः तान् छात्रान् प्रति संवेदनशीलः वर्तते ये
युद्धप्रस्तात् क्षेत्रात् भारते समगताः सन्ति। सर्वकारः संघर्ष-क्षेत्रात् शतशः
छात्रान् पुनः आनयत् इति उक्तवान् जयशङ्करः अवदत् यत् सर्वकारः युकेनस्य
वचक्रीय-शिक्षायाः विद्यार्थिभ्यः स्वस्य शक्षणिक कार्यक्रमान् तृतीयदेशं प्रति
स्थानान्तरं कर्तुं भारते च व्यावहारिकपरीक्षाः अनुमतिं दत्तवान्।

सर्वकारस्य विकासस्य प्रतिदर्शम् अस्ति 'राष्ट्र प्रथमम्' इति- धन्यवादप्रस्तावे प्रधानमन्त्री

हिमसंस्कृतवार्ताः। प्रधानमन्त्री नरेन्द्रमोदी प्रोक्तवान् यत् तस्य सर्वकारस्य
विकासस्य प्रतिदर्शम् अस्ति 'राष्ट्र प्रथमम्' इति, यत् तुष्टीकरणरहितं भूत्वा
संतुष्टी केन्द्रितम् अस्ति। सः प्रोक्तवान् यत् जन एतस्य प्रतिदर्शस्य परीक्षणं
समर्थनं चाकुर्वन्, तृतीयवारम् अपि जनादेशः प्रदत्तम् अस्ति। प्रधानमन्त्रिणा
संसदः द्वयोः सदनयोः संयुक्तोपवेशने राष्ट्रपतिनः द्रौपदी मुर्मू-वर्यायाः
अभिभाषणे धन्यवाद प्रस्तावम् अधिकृत्य राज्यसभायाम् उत्तरं प्रयच्छता इदं
वक्तव्यं प्रदत्तम्। कांग्रेस-दलं विरुध्य कथयन् प्रधानमन्त्री प्रोक्तवान् यत्
'सबका साथ, सबका विकास' इति प्रतिदर्शं कांग्रेस-दलाय दुष्करम् अस्ति

सुभाषितम्

अधमाः धनमिच्छन्ति,
धनं मानं च मध्यमाः।
उत्तमाः मानमिच्छन्ति,
मानो हि महतां धनम्॥

हिन्दुर्थः-निम्न व्यक्ति केवल धन की
इच्छा रखता है, मध्यम व्यक्ति धन
और मान दोनों की ही इच्छा रखता
है और उत्तम व्यक्ति केवल मान-
सम्मान की इच्छा रखता है। मान-
सम्मान का धन से अधिक महत्त्व
होता है।

प्रतिदिनं नवीनतमं
हिमसंस्कृतवार्ताः
दैनिकवार्तापत्रं प्राप्यर्थं
7876636263
Whatsapp संख्या मध्ये
नमो नमः लिखन्तु

To get the latest
himsanskritvartah
Daily Sanskrit Newspaper
every day, write Hello on
7876636263 Whatsapp

**सूचना- हिमसंस्कृतवार्ताः
दैनिकपत्रे व्याकरणात्मक-
अशुद्धिनां कृते सम्बद्धाः
पत्रकाराः लेखकाश्च
उत्तरदायिनः भविष्यन्ति**

कार्यालयः
हिमसंस्कृतम् प्रकाशनम्
जसवं कोटला तहसीलपरिसरस्य सम्मुखे
कस्बा कोटला, जिला कांगड़ा हि.प्र.
पत्रव्यवहारसङ्केतः- १७७१११

जनजातीय-युवा- कुम्भस्य आयोजनं महाकुम्भे, प्रयागराजे क्रियते

जनजातीय-युवा-कुम्भस्य आयोजनं
जनजातीय सांस्कृतिक-समागम
इत्यस्य अन्तर्गतं महाकुम्भे,
प्रयागराजे क्रियते। आदेशं
अष्टसहस्रतः अधिकाः आदिवासिनः-
युवानः युवाकुम्भे भागं भजन्ति।
अवधेयं यत् बिरसामुंडा इत्यस्य
पञ्चाषट्तरकिशततम्याः जयन्त्याः
उपलक्ष्ये इदं वर्षं जनजातीय-गौरव-
वर्षस्य रूपेण घोषितं कृतमस्ति।
अस्योत्सवस्य भागरूपेण महाकुम्भे
पञ्च-दिवसीयः जनजाति-
सांस्कृतिक-समागमः इत्यस्य
आयोजनं कृतमस्ति

उत्तराखण्डे प्रवर्मानासु अष्टत्रिंशत्तमासु राष्ट्रिय-
क्रीडासु भारतीय सेनायाः नीरजकुमारः पञ्चाशत्-
मीटरपरिमितायां राइफल श्री पोजीशन इति
पुरुषाणां स्पर्धायां स्वर्णपदकं विजितवान्।
मध्यप्रदेशस्य ऐश्वर्या-प्रताप सिंह तोमरः
रजतपदकं, महाराष्ट्रस्य स्वप्निल-सुरेश-कुसाले
च कांस्य पदकं विजितवन्तौ। अपरत्र, दशमीटर-
मितायां एयर पिस्टल-मिश्रित दल-स्पर्धायां
हरियाणायाः सुरुचिः प्रमोदः च स्वर्णपदकं
प्राप्तवन्तौ। राजस्थानेन रजतपदकं महाराष्ट्रेण च
कांस्यपदकं समर्जितम्। नवीनतम-पदक-
तालिकायाः अनुसारं, कर्णाटकः नवविंशति-
स्वर्णपदकः सह शीर्षस्थाने वर्तते तदनन्तरं
सर्विसेज इति अष्टाविंशति स्वर्ण पदक सह
द्वितीये स्थाने अस्ति।

सर्वोच्चन्यायालये लम्बितस्य गोदावर्मनप्रकरणे अपि हिमाचलसर्वकारः स्वपक्षं प्रस्तोस्यति

हिमसंस्कृतवार्ता:- शिमला।

लघु तथा सीमान्तकृषकाणां भूमिहीनपरिवाराणां कृते च आश्रयप्रदानार्थं सङ्घटितस्य मन्त्रिमण्डलस्य उपसमितिः राजस्व-उद्यानमन्त्री जगतसिंहनेगी इत्यस्य अध्यक्षतायां अत्र समागतः। सभायां शिक्षामन्त्री रोहितठाकुरः अपि उपस्थितः आसीत्। सभायां लघु-सीमान्त-कृषकाणां, भूमिहीन- परिवाराणां च वैधानिकपक्षेषु चर्चा कृता। राजस्वमन्त्री जगतसिंहनेगी

इत्यनेन उक्तं यत् पूर्वं विधानसभासत्रे अपि एफसीए १९८० इत्यस्मिन् समुचितसंशोधनार्थं सर्वसम्मत्या प्रस्तावः पारितः अभवत्। स एव केन्द्रसर्वकाराय प्रेषितः येन लघु- सीमान्त- कृषकाणां, भूमिहीनानां च परिवारानां कृते आश्रयं प्रदातुं शक्यते।

राजस्वमन्त्री उक्तवान् यत् सर्वोच्चन्यायालये लम्बिते गोदावर्मनप्रकरणे हिमाचलप्रदेशसर्वकारः अपि स्वपक्षं प्रस्तुत्य १९५२ तमे वर्षे अधिसूचनायां संशोधनं याचयिष्यति। वनविधानम् १९२७ इत्यस्य अन्तर्गतं प्रावधानानाम् कार्यान्वयनार्थं याचिका प्रवेशितं करिष्यति। गोष्ठ्यां राज्य- योजनायोगस्य अध्यक्षः नंदलालः, अतिरिक्तमुख्यसचिवः ओकारचंद शर्मा, प्रमुखसचिवः विधि शरदकुमारलगावालः, वनबलप्रमुखः समीररस्तोगी, मुख्यवनसंरक्षकः अनिलशर्मा अपि उपस्थितः आसीत्।

अद्य एक्सपोजर-भ्रमणार्थं प्रस्थास्यन्ति ५० छात्राः, कम्बोडिया-देशस्य, सिङ्गापुर-देशस्य च भ्रमणस्य अवसरं प्राप्नुवन्ति

अन्ताराष्ट्रीय-संपर्कन-यात्रा

हिमसंस्कृतवार्ता:- शिमला।

राज्यस्य सर्वकारीयविद्यालयेभ्यः २०० शिक्षकाः अपि एक्सपोजर-भ्रमणार्थं गमिष्यन्ति। फरवरी-मार्चमासयोः अपि विदेश-भ्रमणार्थं प्रेष्यन्ते। गतवारम् अपि सर्वकारेण सिङ्गापुर- एक्सपोजर-भ्रमणार्थं २०० शिक्षकाः प्रेषिताः आसन्। तत्र विद्यालयानाम् उच्चशिक्षासंस्थानां च कार्यप्रणालीविषये शिक्षकान् अवगतं कृत्वा तदनन्तरं विभागेन शिक्षकेभ्यः प्रतिक्रियाः गृहीताः। अस्मिन् काले विभागेन विस्तृतं प्रतिवेदनं निर्मितम्, यत् कार्यान्वितं भवति। कृपया ज्ञातव्यं यत् अस्मिन् समये प्रशासनिकाधिकारिणः अपि शिक्षकैः सह एक्सपोजर-भ्रमण-यात्रायां गच्छन्ति।

राज्यस्य सर्वकारीयविद्यालयेभ्यः २०० शिक्षकाः अपि एक्सपोजर-भ्रमणार्थं गमिष्यन्ति। फरवरी-मार्चमासयोः अपि विदेश-भ्रमणार्थं प्रेष्यन्ते। गतवारम् अपि सर्वकारेण सिङ्गापुर- एक्सपोजर-भ्रमणार्थं २०० शिक्षकाः प्रेषिताः आसन्। तत्र विद्यालयानाम् उच्चशिक्षासंस्थानां च कार्यप्रणालीविषये शिक्षकान् अवगतं कृत्वा तदनन्तरं विभागेन शिक्षकेभ्यः प्रतिक्रियाः गृहीताः। अस्मिन् काले विभागेन विस्तृतं प्रतिवेदनं निर्मितम्, यत् कार्यान्वितं भवति। कृपया ज्ञातव्यं यत् अस्मिन् समये प्रशासनिकाधिकारिणः अपि शिक्षकैः सह एक्सपोजर-भ्रमण-यात्रायां गच्छन्ति।

केन्द्रीयपर्यावरणमन्त्री उक्तवान्- पाषाणमर्दकाणां निरीक्षणार्थं समितिनिर्माणम् आवश्यकम्

हिमसंस्कृतवार्ता:- नवदेहली।

केन्द्रीयपर्यावरणं, वनं एवं जलवायुः परिवर्तनं राज्यमन्त्री कीर्तिवर्धनसिंहः अवदत् यत् पाषाणमर्दक- एककानां कृते निर्मितानां पर्यावरण-मार्गदर्शिकाणाम् अनुसारं जिलादण्डाधिकारिणः उपायुक्तस्य च अध्यक्षतायां जिलास्तरीयसमित्याः सङ्घटनम् करणीयम्। एषा समितिः स्वस्य अधिकारक्षेत्रे स्थितानां पाषाणमर्दन-एककानां निरीक्षणार्थं नियमितरूपेण आश्चर्यजनक-निरीक्षणं करिष्यति। अपि च, पाषाणमर्दन-एककानां पर्यावरणसंरक्षणनियमा, १९८६ इत्यस्य अन्तर्गतं मन्त्रालयेन अधिसूचितानां उत्सर्जनमानकानां अनुपालनं कर्तव्यं भविष्यति। केन्द्रीयमन्त्रिणा राज्यसभायां सांसेन डॉ. सिकंदरकुमारेण पृष्ठस्य प्रश्नस्य उत्तरे एतां

सूचनां दत्तवान्। कीर्तिवर्धनसिंहसिंहः सदनं न्यवेदयत् यत् केन्द्रीयप्रदूषणनियन्त्रणमण्डलेन २०२३ तमस्य वर्षस्य जुलाईमासे पाषाणमर्दक-एककानां पर्यावरणीयमार्गदर्शिकाः निर्मिताः, एताः च कार्यान्वयनार्थं हिमाचलप्रदेश- प्रदूषणनियन्त्रण-मण्डलसहितं सर्वेभ्यः राज्यप्रदूषण-नियन्त्रणमण्डलेभ्यः प्रदूषणनियन्त्रणसमितिभ्यः च प्रसारितानि सन्ति। एतासु मार्गदर्शिकासु पाषाणमर्दन- एककानां कृते सामान्याः स्रोतविशिष्टाः च उपायाः निर्धारिताः सन्ति येन रज- उत्सर्जनं निवारयितुं न्यूनीकर्तुं च शक्यते। एसपीसीबी, पीसीसी स्वराज्येषु केन्द्रीयक्षेत्रेषु च एतेषां मार्गदर्शिकानाम् अनुपालनं सुनिश्चितं कुर्वन्ति।

HPP Transfer: हिमाचले ५४ पुलिस-कर्मचारिणः स्थानान्तरिताः, आरक्षितवाहिनीतः ३४, अन्यजनपदेभ्यः २० स्थानान्तरिताः

हिमसंस्कृतवार्ता:- शिमला।

पुलिसमुख्यालयेन ५४ कर्मचारिणां स्थानान्तरणस्य आदेशः कृतः। अस्मिन् विभिन्नानां आरक्षित-वाहिनीनां ३४ आरक्षकाणाम् स्थानान्तरणं पुलिस-जिला बढी इत्यत्र कृतम्। अन्येषु मण्डलेषु, वाहिनीषु च अन्ये २० कर्मचारिणः प्रेषिताः सन्ति। एनजीओ ग्रेड- II विभागीयस्थापनसमित्याः अनुशंसया कर्मचारिणाम् एते स्थानान्तरण-आदेशाः कृताः सन्ति।

Weather Report : राज्यस्य जनजातीयक्षेत्रेषु हिमपातस्य कारणेन जीवनं स्थगितम् अस्ति, ८० प्रतिशतं मार्गाः निरुद्धाः यातायातावरोधकारणात् जनानां समस्याः वर्धिताः

हिमसंस्कृतवार्ता:- विशेषवार्ताहरः। हिमाचले नवहिमपातस्य कारणेन जनजातीयक्षेत्राणि पूर्णतया निरुद्धानि अभवन्। हिमपातेन शतशः जनानां जीवनं स्थगितम् अस्ति। ८० प्रतिशताधिकाः मार्गाः अवरुद्धाः सन्ति। एतेषां मार्गाणां पुनर्स्थापनार्थं यावत् वातावरणं स्वच्छं न भवति तावत् प्रतीक्षां कर्तुं लोकनिर्माणविभागेन उक्तम्। अस्य अर्थः अस्ति यत् हिमपातेन प्रभावितेषु क्षेत्रेषु निवसतां जनानां आश्रयार्थं मार्चमासस्य अन्तिमसप्ताहपर्यन्तं प्रतीक्षा कर्तव्या भवेत्। सम्प्रति ऋतुविभागस्य भविष्यवाणी-अनुसारं गत २४ होरासु हिमाचलस्य ऋतु परिवर्तनं जातम्, राज्येन चिरकालानन्तरं अनावृष्ट्याः आश्रयं प्राप्तम्। मंगलवासरस्य रात्रौ यावत् प्रातःपर्यन्तं उपरितनप्रदेशेषु प्रचण्डहिमपातः अभवत्, समतलक्षेत्रेषु वर्षा च नूतनः अभिलेखः निर्मितः। राज्यस्य विभिन्नेषु भागेषु वर्षायाः कारणात् गतजनवरीमासस्य अनावृष्ट्याः कृषकैः अभवत्। परन्तु लोकनिर्माणविभागेन अल्पकाले एव

उद्यानपालकैः च संबलं प्राप्तम्। हिमाचले शिमलायाः नारकण्डा-कुफरी-नालदेहरा-डोडरा-क्वार-ठियोग-इत्येतेषु उपरितनक्षेत्रेषु नवीनहिमपातः अभवत्।

हिमपातकारणात् बुधवासरे प्रातःकाले शिमला-किन्नौर-राष्ट्रिय-मार्गे किञ्चित्कालं यावत् यातायातस्य प्रभावः अभवत्। परन्तु लोकनिर्माणविभागेन अल्पकाले एव

पुनः स्थापितम्। परन्तु किन्नौर-लाहौल-स्पीति-क्षेत्रयोः हिमपातानन्तरं ८० प्रतिशताधिकाः मार्गाः अवरुद्धाः सन्ति। शिमला- डोडराक्वार मार्गः निरुद्धः। यत्र काजा-कल्पा-क्षेत्रयोः ३१ मार्गेषु यातायातस्य बाधा अभवत्। मार्चमासस्य अनन्तरं एव एतेषां मार्गाणां पुनर्स्थापनस्य सम्भावना पीडब्ल्यूडी इत्यनेन व्यक्ता। लोकनिर्माणविभागेन प्रभारः स्वीकृतः आगामिषु २४ होरासु ऋतुः स्पष्टा भवति चेत् एव स्थितिः सम्यक् भवति इति पीडब्ल्यूडी, विद्युत् बोर्ड च उक्तवन्तौ। शिमलानगरस्य नारकण्डा, कुफरी, किन्नौरः, लाहौल-स्पीतिः, कुल्लूः, चम्बा इत्यादिषु हिमपातः अभवत्, अन्येषु मण्डलेषु वर्षा अभवत्। एतेषां मण्डलानां उच्चोच्चक्षेत्रेषु द्वौ षट् सेन्टिमीटर् यावत् हिमपातः भवितुम् अर्हति इति ऋतुविभागेन भविष्यवाणी कृता अस्ति। यत्र समतलेषु बम्परवृष्टिः अभवत्। चम्बानगरे सर्वाधिकं वर्षा अभवत्।

सुन्दरनगरस्य बहु-तकनीकी संस्थानस्य समीपे नाडीमञ्जूषा(सिरिञ्ज) प्राप्ता:

हिमसंस्कृतवार्ता: - डॉ पद्मनाभः
सुन्दरनगरम् (मण्डी)।

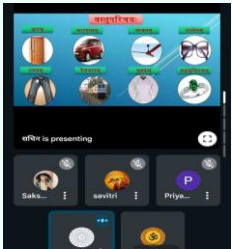
राजकीय-बहु-तकनीकी-संस्थानस्य पुरतः स्थिते पवेहर-मोक्षधामस्य समीपे काचित् सूचिकायंत्र (मिसिरिञ्ज) प्राप्ता अस्ति। शङ्का विद्यते यत् अत्र युवानः चिट्ठा तथा अन्येषां मादक-पदार्थानां सेवनं कुर्वन्ति। एतद् सूचिकायंत्र (सिरिञ्ज) प्राप्तेः एकं चलच्चित्रं (वीडियो) अपि सामाजिक-माध्यमेषु प्रसृतं वर्तते। ज्ञायते यत् द्विदिनपूर्वं अत्र विद्यालयेन स्वच्छता-अभियानं सञ्चालितम्, तदा एतद् सूचिकायंत्र (सिरिञ्ज) प्राप्तम्। स्थानीय-निवासिनः कथयन्ति यत् प्रति-सायं अस्मिन् स्थले मादक-पदार्थानां सेवनकर्तारः समवेताः भवन्ति। मोक्षधामस्य समीपे विद्यमानेषु गृहेषु, सुन्दरनगर-बहु-तकनीकी-संस्थानस्य छात्रावासेषु, विभागेषु, शासन-निवासेषु च बहवः विद्यार्थिनः निवसन्ति। मोक्षधामतः केवलं एकं किलोमीटर-दूरस्थं

आरक्षकालयः (पुलिस-स्थानकम्) स्थितम् अस्ति, किन्तु पर्यवेक्षणं (गश्त) न भवति इति कारणेन मादक-पदार्थ-सेवनकर्तारः निर्भया भवन्ति। प्राप्ताः नाडीमञ्जूषाः (सिरिञ्जः) बिना वैद्यस्य अनुशंसाया विक्रयः अवैधः अस्ति। आशङ्का अस्ति यत् एताः समीपस्थ-विक्रयस्थानतः एव प्राप्ताः। वाई-पाषण्ड-गीता-देवी उक्तवती यत् अयं प्रदेशः पञ्च-षड् वार्डानां सङ्ग्रहः अस्ति। अत्र प्रत्येकसायं मादक-पदार्थ-सेवनकर्तारः मिलन्ति, किन्तु पुलिसागमने ते पलायन्ते। सा पुलिस-प्रशासनं प्रति अत्र नियमितं पर्यवेक्षणस्य प्रार्थनां कृतवती। क्षेत्रे पुलिस चिट्ठायाः विरुद्धं सततं सक्रियं वर्तते। बहवः तस्कराः अपि गृहीताः। मोक्षधामे नाडीमञ्जूषाः(सिरिञ्ज) प्राप्तेः विषये पूर्वं कोऽपि ज्ञानं नासीत्। इदानीं अयं विषयः ध्यानं प्राप्तः, अतः नियमित-कार्यविधिः करिष्यति।- भारतभूषणः, डीएसपी, सुन्दरनगरम्

निरन्तर-अन्तर्जाल-शिक्षणेन संस्कृतस्य प्रसारः वर्धितः- निदेशकः

उत्तरप्रदेशस्य संस्कृतसंस्थान, लखनऊद्वारा २०२५ तमे वर्षे संस्कृतभाषाशिक्षणकक्षायाः फरवरीमासस्य सत्रस्य आरम्भः अभवत्। यस्मिन् बहवः छात्राः आवेदनं कृतवन्तः। कक्षायाः आरम्भे निदेशकः विनयश्रीवास्तवमहोदयः संस्कृतभाषायाः व्यापकता इति ऑनलाइनशिक्षणस्य वर्णनं कृतवान्। सः अवदत् यत् संस्कृतस्य उत्थानम् अस्माकं सर्वोच्चप्राथमिकता अस्ति। तेन सह बसन्तपञ्चमी इत्यस्य छात्राणां शिक्षकाणां च कृते शुभकामनाः प्रदत्ताः। योजनासर्वेक्षकः भगवानदासः अवदत् यत् कस्यापि जातेः व्यक्तिः जालपुटकं गत्वा

समुचितसमये पञ्जीकरणं कृत्वा कक्षायां भागं ग्रहीतुं शक्नोति।

अवसरेऽस्मिन् डॉ. दिनेश मिश्रः (प्रशासनिक अधिकारी), समन्वयकः धीरज मैठाणी, दिव्यरंजनः, राधाशर्मा इत्यादिभिः सर्वैः स्वस्य विचाराः प्रस्तुताः। सर्वे प्रशिक्षकाः गतवर्षस्य शैक्षिक-अनुभवम् उक्त्वा नूतनोत्साहेन कार्यं कर्तुं उत्साहं

प्रदर्शितवन्तः। सहभागिनः शिक्षिकाः संस्कृतभाषाशिक्षणकक्षाणां बसन्तऋतौ यातायातस्य समस्यायाः उत्तमविकल्पं कथयित्वा स्वप्रतिक्रियाः प्रकटीकृतवन्तः। अस्मिन् चक्रे संस्कृतप्रेमिणः सामाजिकजनाः, देशविदेशेभ्यः च छात्राः भागं गृहीतवन्तः। शिक्षिकाणां रुचिनुसारम् आगामिषु कालेषु एषा संख्या वर्धते इति अपेक्षास्ति। अस्यां योजनायां बहवः छात्राः संस्कृतस्य ज्ञानं स्वीकुर्वन्ति। उपस्थितेषु छात्रेषु विनोद अम्बरकरः, बृजनन्दन कौशिकः, नीतिः, अजीतमीर्यः, चैतन्यः, प्रियंका च इत्यादयः छात्राः अपि स्वस्य विचारान् प्रस्तुतवन्तः।

हिमसंस्कृतवार्ताः, डॉ. विवेक शर्मा, जोगिन्द्रनगरम्
सामान्यज्ञानम्

प्रश्नः 1. दादाजी- कौडदेव- क्रीडाङ्गणम् (पादकन्दुकम्) कुत्र अस्ति?
उत्तरम् : ठाणे (महाराष्ट्र)
प्रश्नः 2. 'आर्यस्तशतम्' इत्यस्य रचयिता कः अस्ति?
उत्तरम् - 'आर्यभट्टः'।
प्रश्नः 3. 'यूपाय दारुः' इत्यस्य समस्त पदं किम्?
उत्तरम्- यूपायः। (चतुर्थीतत्पुरुषः)
प्रश्नः 4. 'निराहारः' इत्यस्य सन्धि- विच्छेदं कुरुत-
उत्तरम्- निः + आहारः।
प्रश्नः 5. भारतस्य "चायोद्यानम्" कस्मिन् राज्ये प्रसिद्धम् अस्ति?
उत्तरम् - असमराज्ये।

॥ श्रीरामायणकथा ॥

हिमसंस्कृतवार्ता, प्रदीपः
pradiptnath997@gmail.com

उत्तरकाण्डम्! (चतुःषष्टितमः सर्गः)
अङ्गदचन्द्रकेतवोः राज्याभिषेकः।
भरतस्य भाषितं श्रुत्वा सन्तुष्टः रामः
तदा भ्रातृन् अद्भुतसङ्काशं वाक्यम्
अब्रवीत्। रामचन्द्रः लक्ष्मणम् उद्दिश्य
वाक्यमब्रवीत् हे लक्ष्मण! तव इमौ
धर्मविशारदौ कुमारौ अङ्गदश्च
चन्द्रकेतुश्च राज्यार्थं दृढविक्रमौ स्तः।
अतः कश्चन रमणीयः साधुः देशः
विधीयतां यत्र इमौ धन्विनौ
रमेताम्। अहम् इमौ राज्ये
अभिषेक्ष्यामि। यत्र राज्ञां न पीडा, यत्र
च आश्रमाणां विनाशनं न स्यात्, सः
देशः दृश्यताम्। एवं ब्रुवित् रामे भरतः
वाक्यमब्रवीत् - कारुपथो नाम
रमणीयः देशः विद्यते, तत्र महात्मनः
अङ्गदस्य पुरं निवेश्यताम्। चन्द्रकेतोः
च कृते चन्द्रकान्तनामके निरामये देशे
पुरं निवेश्यताम्। भरतेन उक्तं तद्वाक्यं
प्रतिगृह्य रामचन्द्रः तं कारुपथदेशं वशे

कृत्वा तत्र अङ्गदं न्यवेशयत्। अङ्गदस्य
सा पुरी अत्यन्तं रम्या आसीत्। ततः
चन्द्रकान्तेति दिव्या स्वर्गपुरी यथा
विख्याता आसीत्। राघवः तत्र
चन्द्रकेतुं न्यवेशयत्। ततः रामः भरतः
लक्ष्मणश्च अत्यन्तं प्रीताः भूत्वा तयोः
अभिषेकम् अकुर्वन्। तौ द्वौ दुराधर्षौ
कुमारौ अभिषिच्य अङ्गदाय पश्चिमां
भूमिं चन्द्रकेतवे च उत्तरां भूमिम्
अददुः। ततः लक्ष्मणः अङ्गदम्
अन्वगच्छत्, भरतश्च चन्द्रकेतोः
पाष्णिग्राहः अभवत्। सुमित्रानन्दनः
लक्ष्मणः अङ्गदस्य राज्ये संवत्सरम्
उषित्वा पुनः अयोध्याम् आगच्छत्।
भरतश्चापि चन्द्रकेतोः राज्ये
संवत्सरमतोऽधिकम् उषित्वा पुनः
अयोध्याम् आगत्य रामपादौ उपस्थितः
अभवत्। तौ उभावपि अतिधार्मिकौ
भरतलक्ष्मणौ रामपादावनुव्रतौ
अयोध्यायां रामेण सह आस्ताम्। एवं
तेषां पौरकार्येषु धर्मं च प्रयतमानानां
दशवर्षसहस्राणि अयुः।-प्रदीपः!

महाकुम्भे केन्द्रीय राज्यमन्त्रिणा श्रीपदनाईक इत्यनेन पवित्रावगाहनं कृतम्

हिमसंस्कृतवार्ताः पुनीतत्रिपाठी।
केन्द्रीय राज्यमन्त्रिणा श्रीपदनाईक
इत्यनेन महाकुम्भे पवित्रावगाहनम्
कृतम्। अस्मिन् अवसरे महाकुम्भस्य
मेलकम् ऐतिहासिकम् इति उक्तवान्
। प्रधानमन्त्रिणः नरेन्द्रमोदिनः
उत्तरप्रदेशस्य मुख्यमन्त्रिणः योगी
आदित्यनाथस्य च नेतृत्वे
महाकुम्भस्यास्य एषः कार्यक्रमः स्वतः
एव उदाहरणम् इति उक्तवान्। संगमे
कोटिशः भक्ताः श्रद्धया स्नानं
कुर्वन्ति, तेभ्यः उच्चस्तरीयाः सुविधाः
प्रदत्ताः सन्ति। अस्य सुव्यवस्थितस्य
आयोजनस्य कृते सः मोदीयोगी-
प्रशासनाय धन्यवादं दत्तवान्।

केन्द्रीयमन्त्री उक्तवान् यत् एतत्
आयोजनं भारतीयसंस्कृतेः
सनातनपरम्परायाः च दिव्यतां
प्रतिबिम्बयति। सः अवदत् यत्
अस्मिन् आयोजने अनेकानि
समाह्वनानि आसन्, परञ्च
उत्तरप्रदेशसर्वकारेण तत् पूर्णतया
सफलं कृतम्। मणिपुरस्य मुख्यमंत्री
अपि एन. बीरेन सिंहः महाकुम्भे भागं
ग्रहणाय प्रयागराजं सम्प्राप्तवान्।
सामाजिकसञ्चालीयपटले उक्तवान्
यत् आयोजनमिदम् दिव्यं ऐतिहासिकं
आध्यात्मिकं अवसरं च अस्ति इति
वर्णितवान्।

अमेरिकया विहिता एतादृशा निर्वासनप्रक्रिया स्वीकार्या न अस्ति-कांग्रेस्-सांसदः शशिथरूरः

कान्ग्रेस्-समाजवादीपार्टीति द्वयोः विपक्षिदलयोः सांसदाः भारतीयनागरिकाणां
निर्वासनप्रक्रियायाः विषयम् अधिकृत्य संसदः बहिः विरोधप्रदर्शनं कृतवन्तः।
कांग्रेस्-सांसदः शशिथरूरः प्रोक्तवान् यत् अमेरिकया कृतायाः भारतीयनागरिकाणां
निर्वासनप्रक्रियायाः दलविरोधं कृतमस्ति। सः प्रोक्तवान् यत् अमेरिकायाः पार्श्वे
अवधिजारागिरिकाणां निर्वासनस्य वचनिकाधिकारः अस्ति परञ्च अमेरिकया विहिता
एतादृशा निर्वासनप्रक्रिया स्वीकार्या न अस्ति।

संस्कृतविद्यास्थानानि-४७

छन्दःशास्त्रम्

-श्री अभिजित् तोडकर 9145908156

‘छन्दः पादौ तु वेदस्य’ इति पाणिनीयशिक्षा। यथा पङ्क्त्यां विना सञ्चरणम् अशक्यं तथैव वेदे अध्येतुः गतिः छन्दोज्ञानं विना नैव सम्भवति। उक्तं च बृहदेवतायाम्-
अविदित्वा ऋषिं छन्दो दैवतं योगमेव च।
योऽथाप्येज्येद्वपि पापीयान् जायते तु सः॥
वेदमन्त्राणां द्रष्टा ऋषिः, छन्दः, तस्य यज्ञे विनियोगः इत्यतः अज्ञात्वा यः वेदम् अन्यान् अध्यापयेत् अथवा मन्त्रजपं कुर्यात् सः पापभागी भवति। अतः छन्दोज्ञानं वेदाध्येतुः कृते अनिवार्यम्। छन्दःशास्त्रस्य छन्दोविचितिः, छन्दोनुशासनम्, छन्दोमानम्, छन्दोविवृतिः इत्यादीनि अन्यानि प्राचीनानि नामधेयानि सन्ति। छन्दशब्दः निरुक्तकारेण ‘छन्दोसि छादनात्’ इत्युक्त्वा सः छदि संवृतौ इत्यस्माद्भातोः व्युत्पादितः अस्ति। तथा च छन्दोग्यश्रुतिः--देवा वै मृत्योर्बिभ्यतः त्रयीं विधां प्राविशंस्ते छन्दोभिः आच्छादयन्। यदेभिराच्छादयंस्तच्छन्दसां छन्दस्त्वम्। मृत्योः भीताः देवाः ऋग्यजुसामात्मिकां त्रयीं विधां प्रविश्य आत्मानं वेदमन्त्रैः आच्छादितवन्तः। अतः एतदेव छन्दसां छन्दस्त्वम्। तथापि वैयाकरणैः एषः शब्दः ‘चदि आह्लादे दीप्तौ च’ एतस्माद्भातोः निष्पादितः। एतस्माद्भातोः ‘चन्देरादेश्च छः’ इति उणादिसूत्रेण असुन् (असु) प्रत्ययं तथा च आद्यचकारस्य छकारं कृत्वा छन्दःशब्दः सिध्यति। चन्धते आह्लाद्यते दीप्यते वा अनेन इति छन्दः इति तस्य निर्वचनम्। छन्दःशब्दस्य पद्यं वेदः वेदमन्त्रः चेत्यादयः अर्थाः सन्ति। छन्दः नाम पद्यं लौकिकवैदिकभेदेन द्विधा। लौकिकभाषायां चतुष्पादात्मकं पद्यं छन्दः इति कथ्यते। एतत् छन्दः वार्णिकं तथा मात्रिकम् एवं द्विविधं भवति। वार्णिकछन्दसि प्रतिपादं कति अक्षराणि भवेयुः एतस्य गणना निर्धारिता भवति। तत्रापि पुनः प्रत्येकं त्रयाणामक्षराणां गणान् कृत्वा प्रत्येकं गणे लघुगुरुवक्षराणां मात्रामानं भवति। एतत् वार्णिकछन्दः अक्षरगणवृत्तम् इति कथ्यते।

मात्रिकछन्दसि प्रतिपादं लघुगुरुवक्षराणाम् आहत्य कति मात्राः भवेयुः तत्रिधायिते। तत्र अक्षरसङ्ख्यायाः बन्धनं नास्ति न च तेषां त्र्यक्षरगणाः क्रियन्ते। मात्रिकछन्दः लोके जातिशब्देन व्यवहियन्ते। तच्चोक्तम्-

पद्यं चतुष्पदी तच्च वृत्तं जातिरिति द्विधा।

वृत्तमक्षरसङ्ख्यातं जातिमात्राकृता भवेत्॥

लौकिकछन्दःसु वृत्तानाम् अक्षरगणक्रमः अथवा जातीनां मात्रासङ्ख्या लयं जनयति तेन पद्ये गेयता तथा रमणीयता उत्पद्यते।

वैदिकछन्दसि नाम वैदिकपद्ये पादसङ्ख्या न केवलं चत्वारि अपि तु त्रितः पञ्चपर्यन्तं भवति। प्रतिपादं वर्णसङ्ख्या निश्चिता। लघुगुरुमात्राणां विचारः अत्र न क्रियते। अतः वैदिकछन्दोसि केवलं वार्णिकानि भवन्ति। तत्रापि पुनः लौकिकवृत्तवत् त्र्यक्षरगणाः न क्रियन्ते। तथापि उदात्तानुदात्तस्वरितादयः स्वराः अत्र प्राधान्यम् आवहन्ति।

छन्दःशास्त्रपरम्परा-

संस्कृतसाहित्ये छन्दःशास्त्रपरम्परा बहु प्राचीना वर्तते। अथर्ववेदे “सप्त छन्दोसि चतुस्तारण्यन्योन्यस्मिन्नध्यर्पितानि।” एतस्मात् उल्लेखात् दुश्यते यत् वेदे एव छन्दःशास्त्रं विकासं गतम् आसीत्। ऋक्प्रातिशाख्यस्य छन्दःप्रकरणे छन्दःशास्त्रसम्बद्धं प्राचीनतमम् विवरणम् उपलभ्यते। तथापि वेदकाले एतस्य शास्त्रस्य प्रादुर्भावः कदा अभवत् इति न ज्ञायते। एकादशशतके यादवप्रकाशेन पैङ्गलछन्दःसूत्राणां भाष्यस्य अन्ते छन्दःशास्त्रस्य परम्परा एवमुक्ता अस्ति-

छन्दोज्ञानं भवात् भगवतो लेभे गुरुणां गुरुः।

तस्मात् दुश्च्यवनस्ततोऽसुरगुरुर्माण्डव्यनामा ततः॥

माण्डव्यादपि सैतवस्ततः ऋषिर्यसिस्ततोऽपिङ्गलः।

तस्येदं यशसा गुरोर्भुवि धृतं प्राप्यास्मदायैः क्रमात्॥

एतस्मात् श्लोकात् भगवान् शिवः एव एतस्य शास्त्रस्य आदिगुरुः अस्ति इति ज्ञायते। शिवः- बृहस्पतिः- दुश्च्यवनः (इन्द्रः)- शुक्राचार्यः- माण्डव्यः- सैतवः- यास्कः- पिङ्गलः एवम् आचार्यपरम्परा दृग्गोचरीभवति। तथापि वेदाङ्गत्वेन प्रसिद्धस्य छन्दःशास्त्रस्य पैङ्गलछन्दःसूत्रम् इत्येव अधिकृतः ग्रन्थः सद्यः उपलभ्यते।

गङ्गाजलस्य वैज्ञानिकमीक्षणम् - डॉ. एस. आर. कामतस्य अध्ययनम्

केईएम चिकित्सालयस्य सुप्रसिद्धः श्वसनरोगविशेषज्ञः दिवङ्गतः डॉ. एस. आर. कामतः एषः रोचकः वैज्ञानिकः प्रतिवेदनः अस्ति। तस्मिन्काले प्रयागे कुंभमेला आयोज्यते स्म, अतः ते गङ्गाजलस्य सूक्ष्मजीववैज्ञानिकं परीक्षणं कर्तुं निश्चितवन्तः।

कुंभमेलनिमित्तं लक्षशः जनाः गङ्गायां स्नानं कुर्वन्ति, परन्तु कोऽपि रोगग्रस्तः न भवति! एतत् विस्मयजनकं सत्यम् दृष्ट्वा, डॉ. कामतः वैज्ञानिकदृष्ट्या गङ्गाजलस्य परीक्षणं कर्तुं निश्चितवन्तः।

ते निर्जीवितकाचनपात्राणि सहितं कञ्चन व्यक्तं प्रेषयामासुः, तथा च पञ्चसु भिन्नेषु स्थलेषु जलानां आदर्शान् (नमूनेषु) सङ्गृहीतुं निर्दिष्टवन्तः—

१. नदीतीरात्
२. मध्ये किञ्चित् प्रविश्य
३. अपरसमीपे
४. सम्यक् मध्यभागे
५. यत्र बहवः जनाः स्नानं कुर्वन्ति तत्र एतेषु पञ्चसु आदर्शेषु एकं समुच्चयं अहं जीवाणुवैज्ञानिकाय परीक्षणाय मम प्रयोगशालायां प्रेषितवान्, अन्यं समुच्चयं हाफ्किन् संस्थायै जीवाणुविज्ञान-विषाणुविज्ञानचिकीर्षाय दत्तवान्।

फलानि च आश्चर्यकारिणि अभवन्!

* मम प्रयोगशालायां परीक्षितेषु पञ्चसु आदर्शेषु कोऽपि जीवाणुः न दृष्टः।

* हाफ्किन् संस्थायां प्रेषितेषु अपि पञ्चसु आदर्शेषु कोऽपि जीवाणुः नासीत्।

* किन्तु, तस्मिन्नेव जले बृहद्वर्णैः बैक्टेरियोफेज (bacteriophages) दृष्टाः!

बैक्टेरियोफेजाः किम्?

बैक्टेरियोफेजाः ते विषाणवः भवन्ति, ये जीवाणून् विनाशयन्ति। अतः गङ्गायाः जले संक्रमणजनकाः जीवाणवः वर्धितुं अशक्ताः, यतः तत्र तान् नाशयन्तः बैक्टेरियोफेजाः

विपुलमात्रया वर्तन्ते!

एषः गङ्गाजलस्य अद्भुतः वैज्ञानिकः रहस्यः अस्ति।

एवमेव कारणेन एव, लक्षशः जनाः गङ्गायाः जले स्नानं कुर्वन्ति, किन्तु कुंभमेले कदापि कोऽपि महामारीरोगः न प्रसृतः!

एतत् प्रत्यक्षदर्शितं गङ्गाजलस्य वैज्ञानिकं सत्यं अस्ति! जय गङ्गो जय भागियथि ▶▶▶ ...

सुधा साठ्हे मुंबई।

sudha_sat
haye@ya
hoo.com

हरेनामैव केवलम्

हरेनाम हरेनाम, हरेनामैव केवलम्।

कलौ नास्त्येव नास्त्येव नास्त्येव गतिरन्यथा॥

कलियुगे एकमात्रं साधनं हरिनाम हि। अन्यत् सर्वं साधनं क्षीणताम् अगच्छत्। परमात्मनः सर्वाणि अपि नामानि समान-प्रभावशालीनि वर्तन्ते। यस्य प्रेमिभक्तस्य यस्मिन् नामिन् प्रेम स्यात् तन्नाम हि तस्य कृते विशेषलाभप्रदं भवति, तस्यैव नाम्नः महिमानं च सः लोके प्रसारयति। यस्य कृते यत् इष्टं स्यात्, यत् प्रियं स्यात्, यस्मिन् यस्य विशेषश्रद्धा एवं रुचिः स्यात्, तस्य कृते तदेव श्रेष्ठं भवति। तन्नामः वचसा संकीर्तनं, मनसा जपः, एवम् अहर्निशं स्मरणं कर्तव्यम्। परमदयालुः, परमसुहृद्, परमप्रेमी, परमोदारः, नित्यः, चेतनरूपः, अनन्तः, शान्तः, सर्वशक्तिमान्, सृष्टिकर्ता, परमात्मदेवः, परमतत्त्वरूपः एकः हि, अद्वितीयः वा वर्तते, तं देवं हि श्रद्धालवः जनाः ब्रह्मा, विष्णुः, शिवः, ब्रह्मा, सूर्यः, शक्तिः, गणेशः, अरिहन्ता, बुद्धः, अल्लाहः, जिहोवा, गाड इत्यादिभिः नानानामभिः उच्चारयन्ति। श्रद्धानुसारम् एतेषु किमपि नामाश्रित्य तस्य स्मरण-संकीर्तनादिभिः जीवस्य उद्धारः कल्याणं वा सम्भवति। प्रेमपूर्वकं कृतेन जपद्वारा इष्टदेवस्य साक्षात्कारः सम्भवति। कलिसन्तरणोपनिषदि उल्लिखितः षोडश-नामात्मकः मन्त्रः सर्वेषाङ्गते महाफलदायकः वर्तते, कलियुगे सर्वैरपि तन्मन्त्रः आश्रयणीयः इति ब्रह्मदेवस्य सदुपदेशः। तन्मन्त्रः एवमस्ति-

“हरे राम हरे राम राम राम हरे हरे।

हरे कृष्ण हरे कृष्ण कृष्ण कृष्ण हरे हरे॥”

इति, शुभम्।

-नारदः, ०६/०२/२०२५

“वन्दे संस्कृतमातरम्”

“लौकिकन्यायकोशः”

“प्रदीपन्यायः”

अस्य एवमर्था भवन्ति-

१. एकत्र वर्तमानस्यापि दीपस्य प्रकाशः दूरं यावत् प्रसरति।
२. वर्तिका, तैलं, अग्निः इति परस्परभिन्नां विरुद्धानामपि वस्तूनां मेलनेन दीपः प्रकाशते। क्वचित् परस्परविरोधे सत्यपि ते पदार्थाः एकार्थं साधयन्तीति भावः। (यथा प्रदीपव्यर्थतो वृत्तिः इति सांख्यकारिकया १३ प्रतिपादितं यत् सत्त्वरजस्तमोगुणाः त्रयः परस्परविरोधिनः सन्तोऽपि एकार्थं साधयन्ति इति) (परिभाषेन्दुशखरे)

डा. वर्षा प्रकाश टोणगांवकर
पुणे/ महाराष्ट्रम्